

Neoklasik Realist Teori Perspektifinden Türkiye'nin 1956 Süveyş Krizi'ne Yönelik Dış Politikasının Analizi

Emre Gündoğdu * & Onur Kaya **

Öz

Bu çalışma Türkiye'nin 1956 Süveyş krizi konusunda yürüttüğü dış politikayı neoklasik realist teori çerçevesinde analiz etmektedir. Bu doğrultuda, bir bağımlı değişken olarak 1956 Süveyş krizine yönelik Türk dış politikasını analiz etmek için, çalışmanın metodolojisi gereği, uluslararası sistemsel faktörler bir bağımsız değişken ve yerel faktörler bir ara değişken olarak ele alınmaktadır. Çalışmada 1956 Süveyş krizine yönelik Türk dış politikası yapımı sürecinde belirleyici/sınırlandırıcı bir etkiye sahip olduğu öne sürülen uluslararası sistemin yapısı, Soğuk Savaş döneminde süper güçler arasındaki ideolojik karşıtlık ve nükleer rekabeti ifade eden iki kutupluluk ile ilişkilendirilerek açıklanmaktadır. Caydırıcı askeri kapasite ihtiyacı, Türk dış politikası geleneğindeki Batıcılık eğilimi, ekonomik teşvik gereksinimi ve karar alıcıların bölgesel liderlik çabası gibi çeşitli faktörler ise uluslararası sistemin belirleyici/sınırlandırıcı etkilerini yorumlayıcı nitelikteki yerel filtreler olarak ele alınmaktadır. İki farklı analiz düzeyinin kullanıldığı bu çalışmada hem 1956 Süveyş krizine yönelik Türk dış politikasının sistemsel etkilere dayanan sürekliliği hem de yerel dinamiklerden kaynaklanan değişim eğilimi ortaya konulmaktadır.

Anahtar Kelimeler: 1956 Süveyş Krizi, Bağdat Paktı, Dış Politika Analizi, İki Kutupluluk, Neoklasik Realizm.

* Dr. Öğr. Üyesi, İstanbul Gelişim Üniversitesi, İktisadi, İdari ve Sosyal Bilimler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler, <https://orcid.org/0000-0002-6114-4484>, egundogdu@gelisim.edu.tr

** Arş. Gör., İstanbul Gelişim Üniversitesi, İktisadi, İdari ve Sosyal Bilimler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler, <https://orcid.org/0000-0002-4060-8438>, onkaya@gelisim.edu.tr.

Analysis of Turkey's Foreign Policy Towards The 1956 Suez Crisis From the Perspective of Neoclassical Realist Theory

Emre Gündoğdu * & Onur Kaya **

Abstract

This study analyzes Turkey's foreign policy on the 1956 Suez crisis within the framework of neoclassical realist theory. In this context, to examine Turkey's foreign policy towards the 1956 Suez crisis as a dependent variable, international systemic factors are considered as an independent variable, and local factors as an intervening variable according to the methodology of the study. In the study, the structure of the international system, which is claimed to have a determining/limiting effect on the Turkish foreign policy-making process towards the 1956 Suez crisis, is explained by associating it with bipolarity, which implies ideological opposition and nuclear competition between the superpowers. Various factors such as the need for deterrent military capacity, Westernist tendency in the tradition of Turkish foreign policy, "need for economic assistance and decision makers' effort for regional leadership are considered local filters that interpret the determining/limiting effects of the international system. In this study, two different levels of analysis are used, both the continuity of Turkish foreign policy towards the 1956 Suez crisis, which depends on systemic effects and the tendency to change arising from local dynamics are introduced.

Keywords: 1956 Suez Crisis, Baghdad Pact, Bipolarity, Foreign Policy Analysis, Neoclassical Realism.

* Asst. Prof., İstanbul Gelişim University, Faculty of Economics, Administrative and Social Sciences, Department of Political Science and International Relations, <https://orcid.org/0000-0002-6114-4484>, egundogdu@gelisim.edu.tr.

** Res. Asst., İstanbul Gelişim University, Faculty of Economics, Administrative and Social Sciences, Department of Political Science and International Relations, <https://orcid.org/0000-0002-4060-8438>, onkaya@gelisim.edu.tr.

1. Giriş

Mısır lideri General Abdülnasır'ın 1956 Temmuz'unda Süveyş Kanalı'nı millileştirdiğini açıklaması ile başlayan ve 1956 Kasım'ına kadar devam eden gelişmeler incelendiğinde Türkiye'nin krize yönelik dış politikasında savrulmalar yaşadığı görülmektedir. Mevcut literatürdeki genel argüman Türkiye'nin krizin tarafı olan küresel aktörler ile olan ilişkileri bakımından krize yönelik dış politika yapımında ikilemde kaldığı yönündedir. Süveyş Kanalı'nın millileştirilmesi kararı karşısında Türkiye'nin Mısır'a karşı olumsuz bir tutum benimsediği ve İngiltere'nin yanında yer aldığı gözlemlenirken; İngiltere ve Fransa'nın Süveyş Kanalı'na yönelik askeri müdahalesi sonrasında ABD'nin müdahaleye karşı çıkmasıyla birlikte Türkiye'nin bir tutum değişikliğine giderek Birleşmiş Milletler'de müdahaleye karşı oy kullandığı görülmektedir. Bu kapsamda kimi yazarlar yaşanan gelişmeler karşısında İngiltere ile Bağdat Paketi üyeliği çerçevesindeki askeri bağlantıların ve Ortadoğu'da ortak bir politika geliştirme eğiliminin Türkiye'yi İngiltere'nin yanında yer almaya zorladığını ifade ederken, gerek ABD'nin müdahaleye karşı çıkan bir pozisyonda durması gerekse de müdahalenin Türkiye'nin Ortadoğu devletlerinin bölgesel liderliğini hedeflemeye yönelik politikalarına darbe vurması gerekçesiyle Türkiye'nin tavır değişikliğine gittiğine işaret etmiştir.¹ Kimi yazarlar ise millileştirme kararı karşısında Türkiye'nin ABD'nin yanında yer almasına rağmen esasen İngiltere ve Fransa'nın askeri müdahalesinden hoşnutsuzluk duymadığını; ABD'nin pozisyonuna eklenmesinde isteksiz olduğunu ancak ABD'nin İngiltere'ye kıyasla daha yüksek derecede önemli bir müttefik olduğu gerekçesiyle krize yönelik olarak Amerikan politikasına yakın durduğunu belirtmektedir.²

¹ Hüseyin Bağcı, *Demokrat Parti Dönemi Türk Dış Politikası* (Ankara: İmge Kitabevi Yayıncılık, 1990), 79-80.

² Hatice Alanoğlu, *The Times Gazetesine Göre Demokrat Parti Dış Politikası* (İstanbul: Urzeni Yayınevi, 2020), 99-100; Faruk Sönmezoğlu, *Soğuk Savaş Döneminde Türk Dış Politikası 1945-1991* (İstanbul: Der Yayınları, 2016), 123-125; Ayşegül Sever, "A Reluctant Partner of the US over Suez? Turkey and the Suez Crisis" içinde *Reassessing Suez 1956: New Perspectives on the Crisis and its Aftermath*. ed. Simon C. Smith (Londra: Routledge, 2013), 127; Fürkan Çakır, "Süveyş Buhranı Sürecinde Türk Dış

Diğer taraftan, Süveyş krizine yönelik Türk dış politikasının belirlenmesinde, krizin Türkiye tarafından Batı dünyasına Batı yanlısı olduğunu göstermesi açısından önemli bir fırsat olarak görülmesinin önemli bir rol oynadığını belirten yazarlar da mevcuttur. Türkiye'nin Nasır'ın izlediği politikaları bölgesel milliyetçilikten ziyade komünist faaliyetlerin bölgedeki bir yansıması olarak değerlendirmesi ve bölge devletlerinin güvenliğinin ancak Bağdat Paktı ve NATO gibi uluslararası örgütlerle sağlanabileceğini ortaya koyması bakımından Batı dünyasının çözüm önerilerine eklemlendiği değerlendirilmektedir.³ Bu noktada Türkiye'nin hem İngiltere-Fransa müdahalesini uluslararası hukukun ihlali olarak değerlendirdiğine hem de krizin sorumlusu olarak Mısır'ı suçladığına da dikkat çekmek gerekir.⁴

Tüm bu açıklamalar göz önünde bulundurulduğunda, literatürde Türkiye'nin Süveyş Krizi'ne yönelik politikasının analizinde daha çok Soğuk Savaş dinamiğinin etkili olduğuna vurgu yapıldığı ve iç dinamiklere pek fazla değinilmediği dikkat çekmektedir. Bu durumun ortaya çıkmasında ilgili literatürde politika yapım süreçlerinin açıklanmasında analiz düzeyi sorunsalını esas almayan tarihsel bir anlatıma başvurulmasının önemli bir rol oynadığı göze çarpmaktadır. Bu bilgiler ışığında çalışmanın amacı, Türkiye'nin 1956 yılında ortaya çıkan Süveyş Krizi'ne yönelik izlediği dış politikada yukarıda sözü edilen tutum değişikliğine gitmesine sebep olan uluslararası ve yerel dinamikleri analiz ederek literatürdeki bu eksikliği gidermektir.

Bu bağlamda Gideon Rose'un 1998 yılındaki "*Neoclassical Realism and Theories of Foreign Policy*" isimli makalesi ile popüler hale gelen neoklasik realizm teorisi çalışmanın teorik çerçevesi olarak kullanılmaktadır. Uluslararası ilişkilerin neorealist teorisi sistemin birimler üzerindeki baskısını analiz etme konusunda güçlü bir yol

Politikası" (Doktora Tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, 2017), 191.

³M. Bürkan Serbest, "Süveyş Kanalı'nın Ulusallaştırılması Sorunu ve Süveyş Bunalımı" *MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi* 6, no. 4 (2017): 705.

⁴ Melek Fırat ve Ömer Kürkçüoğlu, "1945-1960 Arap Devletleriyle İlişkiler" içinde *Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşı'ndan Bugüne Olgular, Belgeler ve Yorumlar C.I.* ed. Baskın Oran (İstanbul: İletişim Yayınları, 2003), 629.

gösterici iken, neoklasik realizm teorisi sistemsal baskının birimler tarafından nasıl dönüştürüldüğünü analiz etme konusunda daha etkili bir yöntem sunmaktadır. Nitekim neoklasik realizm devletlerin dış çevrelerini yorumlama ve bunlara tepki verme şeklini anlamak için, sistemsal baskıların karar alıcıların algıları ve devletin iç siyasal yapısı gibi birim düzeyinde ara değişkenler aracılığıyla nasıl yorumlandığının analiz edilmesi gerektiğini belirtmektedir.⁵ Neoklasik realistler birim düzeyinde ara değişkenleri lider imajı, stratejik kültür, iç politik kurumlar ve devlet-toplum ilişkileri gibi kategorilere ayırmaktadır.⁶ Karar alıcı liderler (birinci imaj) ve iç politik faktörler (ikinci imaj) gibi birim düzeyindeki faktörlerden uzaklaşarak sistemsal düzeye (üçüncü imaj) odaklanan neorealizmin aksine neoklasik realizm iç politika ve karar alıcıların sahip olduğu algılar gibi devlet düzeyindeki faktörlerin rollerine önem vererek iki seviyeli (sistem ve devlet düzeyi) bir dış politika kuramsallaştırması sağlamaktadır.⁷ Bu bakımdan çalışmada, Türkiye'nin Süveyş Kanalı krizi karşısındaki reaksiyonu türünden bir tarihsel vaka analizi için sadece Türk dış politikasının sistemsal baskıdan kaynaklanan genel eğilimini değil, yerel dinamiklerden kaynaklı olarak bu eğilimden istisnai sapmaları da dikkate alan bir analitik çerçeve olarak neoklasik realist teorinin öngördüğü araştırma modelinden yararlanılmıştır. Çalışma, Türkiye'nin Süveyş Kanalı krizi karşısındaki tutumunu sistemsal faktörlerin sınırlandırıcı ve ulusal (yerel) faktörlerin yorumlayıcı dinamiklerinin bir etkileşimine dayandırdığından çalışmada sistemsal ve yerel dinamikler ayrı başlıklar altında mercek altına alınmaktadır.

Çalışmada sistemsal düzeydeki faktörler, iki kutupluluk ve süper güçler arasındaki nükleer caydırıcılığa dayalı silahlanma yarışı koşulları altında

⁵ Gideon Rose, "Neoclassical Realism and Theories of Foreign Policy", *World Politics* 51, no. 1 (1998): 152.

⁶ Ripsman, Norrin M., Jeffrey W. Taliaferro ve Steven E. Lobell, "Neoclassical Realist Intervening Variables", *Neoclassical Realist Theory of International Politics* (New York: Oxford Academic, 2016), 58-79.

⁷ Michiel Foulon, "Neoclassical Realism: Challengers and Bridging Identities", *International Studies Review*, no. 17 (2015): 637.

Washington yönetiminin çevreleme stratejisini kademeli olarak geliştirmesinin bir yansıması olarak uluslararası sistemde askeri, ekonomik ve diplomatik düzeyde ortaya çıkan ideolojik olarak karşıt bloklar arası mücadele yapısına dayandırılmaktadır. Yerel düzeyde ise Sovyetler Birliği'nden gelen bölgesel ve ideolojik tehditlerin Türkiye'nin tarihsel güvenlik hassasiyetlerini tetiklemesi, Batıcılık ve statükoculuğa dayanan anlayışın Türk dış politikasındaki hakimiyeti, askeri gücün temeli olarak kalkınmaya dayalı ekonomi politikalarının hayata geçirilmesi ve politik liderlerin bölgesel liderlik çabası gibi birim düzeyindeki faktörlerin bir karışımının ulusal çıkar tanımlamasının karakterini belirlediği öne sürölmektedir.

Bu kapsamda birinci bölümde çalışmanın teorik çerçevesini oluşturan neoklasik realist teorinin kavramsal analizi yapılmıştır. İkinci bölümde Amerikan dışışleri bakanlığı arşivlerinden elde edilen belgelerin ışığında Süveyş Krizi'nin nasıl ortaya çıktığı ve süreç içerisinde gelişen olaylar kronolojik olarak incelenmiştir. Üçüncü bölümde ise Türkiye Cumhuriyeti'nin Süveyş Krizi boyunca izlediği dış politika ana hatlarıyla açıklandıktan sonra -çalışmanın metodolojisi gereği- ilgili politikayı etkileyen sistemsel ve yerel dinamikler iki ayrı analitik düzlemde alt başlıklar halinde ortaya konulmuştur. Sonuç bölümünde ise bir tarihsel vaka olarak çeşitli siyasi tarih çalışmalarının da inceleme konusu olmakla birlikte, Süveyş krizine yönelik Türk dış politikasının neoklasik realist teorinin öngördüğü analiz düzeylerinden ele alınması sebebiyle ilgili konuda literatüre katkı sunmayı hedefleyen çalışmanın elde ettiği bulgular değerlendirilmektedir.

2. Neoklasik Realist Teorinin Analizi

Neorealist teori, devletlerarasındaki güvenlik rekabetini uluslararası sistemde herhangi bir üstün/kapsayıcı otoritenin yokluğuna bağlamaktadır. Neorealistlere göre uluslararası politika, birbirinin faaliyetlerini kopyalayan benzer birimlerden -devletlerden- oluşur. Devletlerin davranışlarını belirleyen şey, yalnızca bu birimlerin içinde bir arada var oldukları sistemin yapısıdır. İdeoloji, hükümet biçimi, barışçıl veya savaşkan türünden karakteristik özelliklerin ötesinde,

uluslararası ilişkileri harekete geçiren şey kapasitelerin dağılımından başka bir şey değildir.⁸ Bu bakımdan, neorealist perspektif güç dengesi teorisi, güç geçişi teorisi ya da çok kutuplu bir sistemin iki kutuplu bir sistemden daha fazla çatışma üretip üretmediğine odaklanan sistem teorileri gibi alanları kapsamaktadır.⁹

Neorealistler, uluslararası sistemin yapısına ve büyük güçlerin göreceli kapasitelerine odaklanarak, iç siyasi güçlerin –kamuoyu, yasama organı ve ayrıcalıklı çıkar grupları gibi– dış güvenlik politikası üzerindeki etkisini ihmal etme eğiliminde olmuşlardır. Neoklasik realistler ise iç siyasi dinamiklerin etkisini de araştırmalarına dahil etmeye yönelmişlerdir.¹⁰ Bu bakımdan neoklasik realizm devletlerin uluslararası çevreye nasıl tepki verdiğini açıklamak için sadece gücün uluslararası dağılımı gibi üçüncü imaj değişkenini değil, aynı zamanda iktidarın ekonomik veya politik çıkarları ya da ulusal seçimler gibi ikinci imaj değişkenlerini ve liderlerin algıları gibi birinci imaj değişkenlerini de incelemeye meyillidir. Bununla birlikte, neoklasik realist teoride bu tür değişkenler, analitik olarak, devletlerin uzun vadede sınırlamalarından ve fırsatlarından kaçamayacakları sistemik faktörlere bağlı olarak kabul edilir. Bu anlamda, iç politika, davranışın birincil nedeni olarak değil, belirlenmiş kesin biçimi üzerinde güçlü bir etki yaratması bakımından önemlidir.¹¹

Neoklasik realizmin savunucuları, bir ülkenin dış politikasının onun

⁸ Nicholas Kitchen, “Systemic Pressures and Domestic Ideas: A neoclassical Realist Model of Grand Strategy Formation”, *Review of International Studies* 36, no. 1 (2010): 121.

⁹ Jeffrey W. Taliaferro, “Security Seeking Under Anarchy: Defensive Realism Revisited”, *International Security* 25, no. 3 (2000): 133; Rose, “Neoclassical Realism”, 144-145.

¹⁰ Norrin M. Ripsman, “Neoclassical Realism and Domestic Interest Groups” içinde *Neoclassical Realism, The State, And Foreign Policy* ed. S. E. Lobell, N. M. Ripsman, J. W. Taliaferro (Cambridge: Cambridge University Press, 2009), 170.

¹¹ Kitchen, “Systemic Pressures and Domestic Ideas”, 118; Colin Dueck, “Neoclassical Realism and the National Interest: Presidents, Domestic Politics, and Major Military Interventions” içinde *Neoclassical Realism, The State, and Foreign Policy* ed. S. E. Lobell, N. M. Ripsman, J. W. Taliaferro (Cambridge: Cambridge University Press, 2009), 139.

uluslararası sistemdeki yeri ve özellikle de göreceli maddi güç kapasiteleri tarafından yönlendirildiğini iddia ettiklerinden dolayı bir yönüyle realisttirler. Ancak diğer yandan, bu tür güç kapasitelerinin dış politika üzerindeki etkisinin dolaylı ve karmaşık olduğunu, çünkü sistemik baskıların birim düzeyindeki ara değişkenler aracılığıyla dönüştürülmesi gerektiğini ileri sürdüklerinden dolayı neoklasiktirler. Neoklasik realistler, göreceli maddi gücün bir ülkenin dış politikasının temel parametrelerini belirlediğini iddia etseler de maddi kapasiteleri dış politika davranışına bağlayan doğrudan belirleyici bir aktarım kuşağı olmadığına işaret etmektedirler. Dış politika tercihleri seçkinler tarafından yapılır ve bu nedenle önemli olan basitçe fiziksel kaynakların veya kuvvetlerin göreceli miktarları değil, karar vericilerin göreceli güç algılarıdır. Diğer yandan, sistemik baskılar ve teşvikler, devlet davranışının belirli ayrıntılarını belirleyecek kadar güçlü veya kesin olmamakla birlikte, dış politikanın genel hatlarını ve genel yönünü şekillendirebilir.¹²

Kenneth Waltz'ın gözlemlediği gibi, katı bir şekilde sistemik bir teori bize farklı yapıdaki sistemlerin hangi baskıları uyguladığını ve hangi olasılıkları ortaya koyduğunu söyleyebilir, ancak bir sistemin birimlerinin bu baskılara ve olasılıklara nasıl ve ne kadar etkili tepki vereceğini söyleyemez. Neoklasik realizm bu noktada farklı devletlerin ve hatta aynı devletin farklı zaman dilimlerinde uluslararası arenada neden farklı stratejiler izlediğini açıklamaya çalışır.¹³ Bu nedenle, neoklasik realizm uluslararası yapının önceliğini vurgulayan -ama aynı zamanda devletlerin hangi stratejileri sürdürmeyi seçip seçmediğini ve ne zaman seçtiğini etkilemesi bakımından "birim düzeyindeki değişkenlerin oynadığı ara rolü de açıklayan"- bir teoridir.¹⁴

Bir devletin emrindeki askeri ve ekonomik kaynaklar, uluslararası alanda kullanabileceği gücü kaçınılmaz olarak etkilerken, algılanan gücün maddi kaynaklarla ilişkisi değişiklik gösterebilmektedir. Bu anlamda

¹² Rose, "Neoclassical Realism", 144-147.

¹³ Taliaferro, "Security Seeking", 133.

¹⁴ Tom Dyson, *Neoclassical Realism and Defence Reform in Post-Cold War Europe*, (Hampshire: Palgrave Macmillan, 2010), 4.

neoklasik realizm, devletlerin gücü somut veya doğru bir şekilde hesaplayamayabileceğini savunur. Dış politikayı yönlendirmede karar vericilerin uzun vadeli eğilimleri analiz ederek uluslararası sistemdeki yerlerini nasıl yorumladıkları da önem arz etmektedir. Bu nedenle, karar vericiler tarafından algılandığı şekliyle sistemik teşvikler ve tehditler bir devletin uluslararası sistemde nasıl etkileşimde bulunacağına rehberlik etmede önemli roller oynar. Bu bakımdan neoklasik realizm, bireylerin rolüne klasik realizm kadar önem vermese de bireylerin zaman zaman bir devletin dış politika kararlarını etkileyebileceğini kabul etmektedir. Gerçekten de 19. yüzyıl Avrupa'sında Napolyon'un rolü ve 20. yüzyılda Hitler ve Stalin'in etkisi gibi tarihsel vakaların gösterdiği gibi, liderlerin kendine has özellikleri ve ideolojileri dış politika kararlarını şekillendirmede gerçek bir etkiye sahip olabilmektedir. Bununla birlikte, Hitler'in iki savaş arası dönemdeki yatıştırılmazlığı türünden vakaların gösterdiği gibi, liderlerin dış politikayı aktif olarak etkilemeleri, ancak istisnai zamanlarda güç üzerinde sıkı bir denetime sahip olduklarında mümkündür. Daha yaygın olanı, liderlerin yerel ve uluslararası yapılar tarafından büyük ölçüde kısıtlandığı ve sıra dışı politika oluşturmaya çok az yer bırakan bir senaryodur.¹⁵

Sistemin belirleyici olmadığı ve devlet davranışına ciddi maddi kısıtlamalar getirmediği şeklindeki uluslararası politika görüşlerini liberalizm ve konstrüktivizm gibi teorilerden ayırmak çok güçtür. Bu tür teoriler, oluşturucu aktörler tarafından yaratılan bir gerçekliği tanımladıklarından fail güdümlü paradigmalara dayanır. Neo-realizm ise bizi iç siyasetin gerçek devlet çıkarlarından uzaklaştığı ve fikirlerin nesnel algıları önemli ölçüde çarpıttığı durumlarda, sistemin devleti dış politika başarısızlığı şeklinde disipline edeceği varsayımına götürür.¹⁶ Bu nedenle, neoklasik realizmin bileşenlerinden biri de sistemin

¹⁵ Nicholas R. Smith, "A Theoretical Framework for the Analysis of EU-Russian Interaction in Ukraine: A Neoclassical Realist-Inspired Approach" içinde *EU-Russian Relations and the Ukraine Crisis*, ed. Nicholas R. Smith, (Northampton: Edward Elgar Publishing, 2016), 17-19; Randall L. Schweller, "Unanswered Threats: A Neoclassical Realist Theory of Underbalancing", *International Security* 29, no. 2 (2004): 198.

¹⁶ Brian Rathbun, "A Rose by Any Other Name: Neoclassical Realism as the Logical and Necessary Extension of Structural Realism", *Security Studies* 17 (2008): 307-311.

sınırlamalarına aykırı iç politika ve fikirlerin dış politika karar verme sürecine önemli ölçüde müdahale ettiği durumlarda, sistemin devletleri cezalandırdığını göstermektedir. Neoklasik realizm, liderlerin devlet çıkarlarının dar görüşlü çıkarlar için feda edildiği ve nesnel gerçeklikten uzaklaşan öznel fikirlerin içselleştirildiği liberalizm ve konstrüktivizmin teorik alanına çok fazla sapmaları durumunda bunun dış politika başarısızlığı sonucunu doğuracağını öngörmektedir. Seçkinler, neorealizm tarafından ana hatları çizilen nesnel gerçeklikten farklı alternatif toplumsal gerçeklik inşalarına ne kadar çok inanırlarsa, dış politikada katlanılan maliyet o kadar yüksek olacaktır. Bu bakımdan neoklasik realizmi, realizmin ayrı bir çeşidi olarak değil, neorealizmin bir tamamlayıcısı olarak değerlendirmek gerekmektedir.¹⁷

3. 1956 Süveyş Krizi

Mısır için oldukça önemli olan Asvan Barajı projesine ABD ve İngiltere, 1955'te mali yardım yapmayı kabul etmiştir. Ancak, Ortadoğu'daki gelişmeler ve Mısır'ın Sovyetler Birliği ile artan ilişkileri nedeniyle 1956 yılında bu yardımdan vazgeçmişlerdir. Bu değişikliğin nedeni daha sonra sorulduğunda, ABD Dışişleri Bakanı John F. Dulles bölgede artan endişeler, Mısır'ın gelirini ipotek altına alması, Mısır'ın kemer sıkma politikası ve Çin'i tanıması nedenleriyle yardımdan vazgeçilmesi gerektiğini belirtmiştir.¹⁸ Mısır, Süveyş Kanalını millileştirme kararını, ABD ve İngiltere'nin yardım etmekten vazgeçtiklerini resmen açıklamasından sonra 26 Temmuz 1956 tarihinde almıştır. Nasır, millileştirme kararı ile ulaşmayı planladığı noktayı Asvan Barajı'nın inşası için gerekli finansmanını sağlamak şeklinde tanımlamıştır.¹⁹ Mısır'ın bu hareketi hem güvenlik hem de kanalı kullanma hakkı açısından Batılı devletlerde derin bir endişe yaratmıştır. Akdeniz bölgesindeki güç dengesinin aleyhlerine bozulmasının yanı sıra Uzakdoğu ile sağlanan deniz bağlantısının sekteye uğraması ve petrolün taşınması konusundaki sıkıntılar da bu endişenin temel kaynakları

¹⁷ Rathbun, "A Rose by Any Other Name", 296.

¹⁸ Foreign Relations of the United States, Arab-Israeli Dispute, 1957, XVII, doc. 333

¹⁹ Ulus Gazetesi, 28 Temmuz 1956, 5.

olmuştur.²⁰

Fransa ve İngiltere kanal şirketi hissesi en fazla olan iki ülke olarak Süveyş Kanalı'nın millileştirilmesine sert tepki göstermiştir.²¹ İngiltere Başbakanı Anthony Eden, ABD Başkanı Eisenhower'a gönderdiği mektupta, Nasır'ın uluslararası anlaşmaları hiçe sayarak kanalın kontrolünü ele geçirmesine izin vermeyeceklerini aksi takdirde, bölgedeki ABD ve İngiliz etkisinin zarar göreceğine inandığını ifade etmiştir.²² Ancak ABD, konuyu bir uluslararası hukuk meselesi olarak görmekle birlikte askeri müdahalenin çözüm olmadığına inanmıştır.²³ ABD, İngiltere ve Fransa, gelişmeleri görüşmek üzere Londra'da yaptığı toplantıda kanalın uluslararası durumunu ve serbest, açık ve güvenli kullanımıyla ilgili 1888 İstanbul Sözleşmesi'ne taraf olan devletlerin ve kanal üzerinden ticari faaliyet yürüten devletlerin bir uluslararası konferans düzenlenmesi önerilmiştir.²⁴ Mısır, Londra'da düzenlenecek konferansı İngiltere'nin kanalın geleceği ile ilgili bir toplantı düzenleme hakkının olmadığını ileri sürerek boykot etmiştir.²⁵

Eden konferansta Mısır'ın hareketini “*II. Dünya Savaşı sonrasında çıkan en vahim dava*” olarak tanımlamıştır.²⁶ ABD temsilcisi Dulles ise kanalın serbest kullanımını, Mısır hükümetine makul bir gelir temin edilmesini, şirkete tazminat ödenmesini ve kanalın BM Genel Kurulu ile iş birliği doğrultusunda yönetilmesini önermiştir.²⁷ Türkiye, Etiyopya, İran ve Pakistan, ABD'nin teklifini düzeltme önerilerinde bulunmuştur. Buna göre, kalıcı ve güvenilir bir sonuç için Mısır ile müzakere edilerek bir sözleşme oluşturulmalı ve yeni düzenlemede Mısır'ın egemenlik

²⁰ FRUS, 1955-1957, XVI, 3.

²¹ Mehmet Gönlübol ve Haluk Ülman, “Birleşmiş Milletler Kuvveti; Süveyş ve Kongo Olayları”, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi* 1, no.1 (1961): 143.

²² FRUS, 1955-1957, XVI, 5.

²³ Serbest, “Süveyş Kanalı'nın Ulusallaştırılması”, 701-703.

²⁴ FRUS, 1955-1957, XVI, 53.

²⁵ FRUS, 1955-1957, XVI, 87.

²⁶ Zafer Gazetesi, 17 Ağustos 1956: 1.

²⁷ FRUS, 1955-1957, XVI, 63.

haklarına kesinlikle zarar gelmeyeceği açıkça belirtilmelidir.²⁸ Önerilerin kabul edilmesiyle taslak ‘Beş Devlet Planı’ olarak anılmış; kanalın Mısır tarafından devletleştirilmesi ve uluslararası bir irade tarafından garanti altına alınması öngörülmüştür. Ancak tüm katılımcılar tarafından benimsenmemiştir. Sovyetler Birliği, Hindistan, Endonezya ve Seylan kanalın herhangi bir şart öne sürülmeden Mısır’a bırakılması gerektiği görüşünden vazgeçmemişlerdir.²⁹

Mısır’a sunulan plan 9 Eylül 1956 tarihinde reddedilmiştir.³⁰ Bunun üzerine İngiltere’nin konuyu BM Güvenlik Konseyi’ne götürerek Mısır’a karşı harekete geçilmesini istediği düşüncesini Dulles’a ilettiği görülmektedir.³¹ Ancak Dulles, Güvenlik Konseyi’nin birinci işlevinin uluslararası barış ve güvenliği koruma ve yeniden düzenleme olduğunu ve Mısır’ın Londra Konferansı’nda çıkan sonucu kabul etmesinin istenmesinin zor olacağını belirterek İngilizleri ikna etmiştir.³² Dulles daha sonra gönüllülük esasına dayalı olan Kanal Kullanıcıları Birliği planını hazırlamıştır. Plan, Süveyş Kanalı’ndan her ülkenin faydalanmasını ve garanti altına alınmasını, seyrüseferin teminat altına alınmasını, Mısır’ın egemenlik haklarına saygı gösterilmesini, Mısır’ın bir gelir elde etmesini, Süveyş Kanal Şirketi’nin tazminat hakkının teminat altına alınmasını ve tüm bu hususların uluslararası bir anlaşma ile onaylanmasını içermektedir.³³ Planın değerlendirilmesi için yapılan ikinci konferansta Süveyş Kanalı’nı Kullananlar Birliği adıyla bir örgütün kurulmasını öngören taslak metin kabul edilmiştir.³⁴

İngiltere ve ABD’nin ikinci plan konusunda hiçbir zaman anlaşamamış olduklarına da dikkat çekmek gerekmektedir. Barışçıl bir çözüm için ikinci konferansta aradığını bulamayan Eden, krizin yarattığı baskının

²⁸ FRUS, 1955-1957, XVI, 110.

²⁹ Mehmet Gönübol v.d., *Olaylarla Türk Dış Politikası* (Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, 1987), 281.

³⁰ FRUS, 1955-1957, XVI, 194.

³¹ Winthrop W. Aldrich, “The Suez Crisis: A Footnote to History” *Foreign Affairs* 45, no. 3, (1967) 543.

³² FRUS, 1955-1957, XVI, 184.

³³ FRUS, 1955-1957, XVI, 198.

³⁴ FRUS, 1955-1957, XVI, 251.

artmasıyla beraber, daha güçlü bir konuma erişmeden yapılacak müzakere girişiminin yetersiz olacağına inanmaya başlamıştır.³⁵ Fransa ise Mısır'ın faaliyetlerinden rahatsız olan İsrail Başbakanı Ben-Gurion'u Mısır'a karşı olası bir askeri operasyonu görüşmek için 18 Ekim 1956 tarihinde Paris'e davet etmiştir.³⁶ İngiltere başta bu görüşmede yer almamış, ancak Mısır'ın uzlaşmaya yanaşmaması sonrası söz konusu toplantılara katılmıştır.³⁷ 24 Ekim 1956 tarihinde Sevr Protokolü adı altında bir plan oluşturulmuştur.³⁸ Planda İsrail kuvvetlerinin 29 Ekim'de Sina Yarımadası'nı işgal etmesi, ardından İngilizlerin ve Fransızların ultimatolu, donanma bombalaması ve son olarak İngiliz ve Fransız çıkarmasının başlatılması kararı alınmıştır.³⁹

29 Ekim 1956 günü sabah saatlerinde İsrail ordusu Sina Yarımadası'na saldırmıştır. 30 Ekim 1956 günü ise İngiltere ve Fransa ABD ve BM'den gelen ricaları görmezden gelerek İsrail ve Mısır'a kanal çevresindeki çatışmalara son vermeleri için 12 saat süreli bir ultimatoma göndermiştir.⁴⁰ Mısır bu taleplere olumlu cevap vermemiş ve İngiltere ile Fransa, kanal bölgesine askeri bir çıkartma yapmak için bu durumu bahane etmiştir. Müdahale 31 Ekim 1956 tarihinde başlamış ve bölge hava ve deniz yoluyla bombalanmıştır. ABD ise ultimatoma oldukça sert bir tepki göstererek konunun derhal BM'de görüşülmesi gerektiğine karar vermiştir.⁴¹ Dışişleri Bakanı Dulles, ultimatoma kabul edilemez olduğunu ve şiddet içeren bir eylem olasılığının endişe verici olduğunu belirtmiştir.⁴² Başkan Eisenhower'da BM Güvenlik Konseyi görüşmelerinin devam ettiği bir zamanda barışçıl bir süreç izlenmesi

³⁵ Jonathan Pearson, *Sir Anthony Eden and the Suez Crisis: Reluctant Gamble* (New York: Palgrave Macmillan, 2003), 93.

³⁶ Pearson, *Sir Anthony Eden*, 149.

³⁷ A.g.e.,150.

³⁸ W. Scott Lucas, "Redefining the Suez 'Collusion'" *Middle Eastern Studies* 26, no.1 (1990): 88.

³⁹ Robert O. Matthews, "The Suez Canal Dispute: A Case Study in Peaceful Settlement", *International Organization* 21, no. 1, (1967): 95.

⁴⁰ FRUS, 1955-1957, XVI, 420.

⁴¹ FRUS, 1955-1957, XVI, 418.

⁴² FRUS, 1955-1957, XVI, 427.

gerektiğini vurgulamıştır.⁴³

30 Ekim 1956'da BM Güvenlik Konseyi, İsrail'in Mısır'a saldırması sonrasında ateşkesin ihlal edildiğini ve tüm tarafların derhal ateşkese davet edilmesi gerektiğini belirtmiş, ancak Fransa ve İngiltere kararı veto etmiştir.⁴⁴ İngiltere'nin, bir Arap devletine ya da Türkiye'ye saldırılması durumunda kanal bölgesine yeniden girme hakkı sağladığı 1954 Anlaşması, Mısır ve İsrail kuvvetlerine verilen ultimatomen temel gerekçesi olmuştur. Ancak ABD bu hareketi desteklememiştir. Dulles, 31 Ekim 1956 tarihinde dışişleri ofisinde gerçekleştirilen bir toplantıda bu hareketi 1954 Anlaşması ile açıklamanın haklı olmadığını dile getirmiştir.⁴⁵ Güvenlik Konseyi'nde oybirliği sağlanamadığı için uluslararası barış ve güvenliğin korunmasına yönelik BM'nin birincil sorumluluğunun yerine getirilmesinin engellendiği dikkate alınarak, Yugoslavya'nın girişimiyle Süveyş sorunu hakkında Genel Kurul'un olağanüstü bir özel oturum düzenlemesinin teklif edilmesine karar verilmiştir.⁴⁶ Toplantı, Fransa ve İngiltere'nin ret oyu ve Avustralya ve Belçika'nın çekimser oyuna karşın Çin, Küba, İran, Peru, Sovyetler Birliği, ABD ve Yugoslavya'nın oylarıyla kabul edilmiştir.⁴⁷

Süveyş sorunu, 1 Kasım 1956 tarihinde 562. BM Genel Kurul Toplantısı, birinci olağanüstü özel oturumunda görüşülmeye başlanmıştır. 2 Kasım 1956 tarihinde yapılan oturumda da BM Genel Sekreteri'nin önergesi sonrasında Avustralya, Fransa, İngiltere, İsrail ve Yeni Zelanda'nın aleyhte oy kullandığı oylamada 6 çekimser ve 64 olumlu oy ile çatışma içerisinde yer alan bütün devletlerin derhal ateşkese gitmesi kabul edilmiştir.⁴⁸ İngiltere ve Fransa 7 Kasım 1956 tarihinde Mısır'dan

⁴³ FRUS, 1955-1957, XVI, 430.

⁴⁴ Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi Raporu – (S/3713/Rev.1, 30 Ekim 1956)

http://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%7B65BF9B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%7D/s_3713_rev_1.pdf

⁴⁵ FRUS, 1955-1957, XVI, 443.

⁴⁶ Birleşmiş Milletler Kararnamesi 119, (31 Ekim 1956)
<https://digitallibrary.un.org/record/112090>

⁴⁷ BM Güvenlik Konseyi Resmi Kayıtları, (31 Ekim 1956) 751. Toplantı, 22.

<https://digitallibrary.un.org/record/633325?ln=en>

⁴⁸ BM Kararnamesi 997, (2 Kasım 1956)

güçlerini çekmeyi öngören bu kararı kabul ettiklerini açıklamışlardır.

4. 1956 Süveyş Krizi Sürecinde Türk Dış Politikası

General Nasır'ın Süveyş Kanal Şirketi'ni millileştirme kararı aldığını açıklaması sonrasında Türk Hükümeti'nin bu durum karşısında izleyeceği politikayı belirlemede güçlük çektiğini belirtmek mümkündür.⁴⁹ Türkiye'nin verdiği tepkide kendisini Batı ile özdeşleştirmesinin yanı sıra kanal üzerinde tek taraflı bir Mısır kontrolünün Sovyetlerin etkisinden olacağından dolayı bölgesel bir güvenlik tehdidi oluşturacağını düşüncesi de vardır.⁵⁰ Türkiye'nin Mısır'ı Rus siyasetini desteklemekle itham ettiği göz önünde bulundurulduğunda millileştirme kararı sonrasında böyle bir düşüncenin ortaya çıkmış olması olağandır. Örneğin, 5 Mayıs 1956 tarihinde NATO toplantısında Türkiye'nin Dışişleri Bakanı Fuat Köprülü, Ortadoğu'daki durumun tehlikeli olduğunu ve Sovyetler'in bölgedeki ülkeleri bölmeye çalıştığını söylemiştir.⁵¹ Millileştirme kararı karşısında Türkiye'nin ilk resmi açıklamaları da bu düşüncenin bir devamı niteliğindedir. Türkiye de ABD, İngiltere ve Fransa gibi Mısır'ın kanalı millileştirme kararını kınayan devletlerden biri olmuştur.⁵² Ayrıca Türkiye, 1888 İstanbul Antlaşması'nın tarafıdır ve İngiltere'nin Bağdat Paktı üyesi olduğu ve Mısır ile yaptığı anlaşmaya bağlı olarak, olası bir saldırı durumunda İngiltere'nin kanaldan faydalanabileceği ihtimalini dikkate alarak millileştirme kararını siyasi bir konu olarak ele almıştır.⁵³

Türkiye, Beş Devlet Planı'nı oluşturan devletlerden biri olmuş ve konferansta kanalın milletlerarası tarafsız bir heyet tarafından kontrol

<https://digitallibrary.un.org/record/617455?ln=en>

⁴⁹ Oral Sander, *Türk-Amerikan İlişkileri 1947-1964* (Ankara: İmge Kitabevi Yayıncılık, 2016), 201; Ayşegül Sever, "A Reluctant Partner of the US", 124.

⁵⁰ Sever, "A Reluctant Partner of the US", 124.

⁵¹ NATO, "Summary Record of a Meeting of the Council", (C-R (56) 23 no.559, 1956), 9. https://www.nato.int/archives/committee_of_three/2_reference.pdf

⁵² Arda Baş, "Demokrat Parti Dönemi Türkiye – Mısır İlişkileri", (Doktora tezi, Gazi Üniversitesi: 2015), 251.

⁵³ Melek Fırat ve Ömer Kürkçüoğlu, "1945-1960 Arap Devletleriyle İlişkiler", 627.

edilmesinin sağlanması gerektiğini vurgulamıştır.⁵⁴ Türkiye temsilcisi Büyükelçi Muharrem Nuri Birgi Ağustos'ta konferansta yaptığı konuşmada, Süveyş Kanalı'nın uluslararası bir idare altında olmasının Mısır'ın bağımsızlığını rencide etmeyeceğini ve Dulles'un planının meselenin çözümü için uygun bir temele sahip olduğunu dile getirmiştir.⁵⁵

Nasır, Türkiye Başbakanı Menderes'in Libya aracılığıyla dostluk mesajları gönderdiğini ancak konferansta Mısır'ı desteklemediğini belirtmiştir.⁵⁶ Türkiye, ABD tarafından önerilen Süveyş Kanalı Kullanıcılar Birliği'nin oluşturulmasını da kabul eden ve katılan devletlerden birisi olmuştur. İsrail ordularının Sina yarımadasına girmesi ve İngiliz – Fransız müdahalesi karşısında, gelen farklı tepki ile Türkiye'nin bir ikileme karşı karşıya kaldığını belirtmek mümkündür. Türkiye günün sonunda İngilizler ve Fransızların kanaldan çekilmesini talep ederek ABD'ye katılmış; ancak İngilizlere ABD kadar sert bir tepki vermemiştir.⁵⁷ Hatta Türkiye, bu müdahaleyi uluslararası hukuka aykırı olarak değerlendirirken, sorumlusu olarak Nasır'ı suçlamıştır.⁵⁸ 1 Kasım 1956 tarihinde gerçekleşmiş olan BM Genel Kurul toplantısında Türkiye delegesi Selim Sarper olağanüstü durumun farkında olduklarını belirtmekle birlikte oylamanın hemen yapılmamasını istemiştir.⁵⁹ Sarper'in bu açıklamasından Ankara'nın Genel Kurul'daki duruşunun net olmadığı sonucu çıkmaktadır.

4.1. Süveyş Krizi Sürecinde Türk Dış Politikasını Etkileyen Sistemsel Faktörler

İkinci dünya savaşı sonrası uluslararası sistemin karakteristiği iki olguya

⁵⁴ Ulus Gazetesi, 18 Ağustos 1956, 5.

⁵⁵ Gönlübol v.d., *Olaylarla Türk Dış Politikası*, 280.

⁵⁶ Ulus Gazetesi, 3 Eylül 1956, 5.

⁵⁷ Sever, "A Reluctant Partner of the US", 127.

⁵⁸ Fırat ve Kürkçüoğlu, "Arap Devletleriyle İlişkiler", 628-629.

⁵⁹ BM Genel Kurul Toplantısı Resmi Kayıtları, (1 Kasım 1956) 562. Oturum "First Emergency Special Session", 19. <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/NL5/600/51/PDF/NL560051.pdf?OpenElement>

dayandırılabilir; iki kutupluluk ve nükleer silahlar. Soğuk Savaş'ın ortaya çıkışı dünyanın ideolojik düzlemde birbirinden ayrılmış iki düşman kampa bölünmesinin bir sonucudur. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra uluslararası politikayı etkileyen diğer büyük sürpriz olay ise nükleer silahların geliştirilmesidir. Nükleer silahlarla ilgili devrim niteliğinde olan husus, düşmanın askeri güçlerini değil doğrudan sivilleri imha etmeyi mümkün kılması ve rakibin güvenli bir ikinci vuruş yeteneğine sahip olması durumunda bir güven verici savunma mekanizmasına sahip olunmamasıydı. Batı'daki askeri strateji, daha önce, devletlerin konvansiyonel askeri güçlerini düşmanın askeri güçlerini mağlup etmek için nasıl kullanacağına odaklanmıştı. Nükleer silahlar ise yeni bir tür askeri strateji gerektiriyordu.⁶⁰ Bu bakımdan büyük nükleer cepheneliğe sahip süper güçler arasındaki topyekûn bir savaşın kazananı olamayacak kadar yıkıcı olacağından hareketle, nükleer silahlara başvurmak karar vericiler açısından rasyonel bir politika seçeneği olmaktan çıkmıştır. Bir tarafın saldırıya geçmesi durumunda ortaya çıkacak olan karşılıklı mahvolma olasılığı nükleer caydırıcılığı tek seçenek haline getirmiştir.⁶¹

Washington yönetiminin İkinci Dünya Savaşı sonrası oluşan bu şartlara tepkisi çevreleme stratejisinin kademeli olarak geliştirilmesi olmuştur. 1947'den itibaren politika yapıcılar Amerikan ulusal güç enstrümanlarının diplomatik, ekonomik/finansal ve askeri boyutlarının tümünü kapsayan birbirine bağlı bir ulusal strateji izlemişlerdir. Diplomatik strateji, Batı Avrupa ve ABD tarafından paylaşılan çıkarların desteklenmesi için çok taraflı kurumların yaratılması ve karşılıklı taahhüt anlayışının güçlendirilmesi olmuştur. Kolektif ekonomik çıkarlar Batı Avrupa'nın Marshall Planı olarak bilinen Avrupa Kalkınma Planı (ERP) aracılığıyla yeniden inşası edilmesi amacıyla kurulan Avrupa Ekonomik

⁶⁰ R. Harrison Wagner, "What was Bipolarity?", *International Organization* 47, no.1 (1993): 81-82.

⁶¹ David Koepsell ve Katerina Stankova, Non-Proliferation Regimes, Immoral and Risky: A Game-Theoretic Approach", *International Journal on World Peace* 29, no. 2 (2012): 66-67.; Richard Pipes, "Why the Soviet Union Thinks It Could Fight and Win a Nuclear War", *Commentary* 64, (1977): 21.

İşbirliği Örgütü (OEEC) ile Uluslararası İmar ve Kalkınma Bankası (IBRD), finansal çıkarlar ise Uluslararası Para Fonu (IMF) çatısı altında sürdürülmüştür. Kolektif savunma ise Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü (NATO) çatısı altında gerçekleştirilmiştir.⁶²

Güneydoğu Asya'nın önemli bir bölümündeki komünist ayaklanmalar, Çin ankarasında komünist gücün pekişmesi ile 1950'de Kore ve Tibet'e müdahalesi ve Vietnam'da Viet Minh hareketinin başarısı NATO'nun temel yapısına benzeyen bir dizi bölgesel savunma ittifakının genişletilesi ihtiyacını yaratmıştır. Bu durum karşısında Avustralya, Birleşik Krallık, Fransa, Yeni Zelanda, Pakistan, Filipinler, Tayland ve ABD'yi temsil eden delegeler Eylül 1954'te Manila'da Güneydoğu Asya Antlaşması Örgütü'nün (SEATO) kuruluş antlaşmasını imzalamışlardır. Benzer bir ittifak yapısı, 24 Şubat 1955'te Türkiye ve Irak'ın bir Karşılıklı İşbirliği Paketi'ni imzalamasıyla ortaya çıkan ve daha sonra Birleşik Krallık, Pakistan ve İran'ın da katıldığı, eski adıyla Bağdat Paketi olan Merkezi Antlaşma Teşkilatı (CENTO) ile tamamlanmıştır. CENTO da kendisine benzer motivasyonlarla ortaya çıkan NATO ve SEATO gibi, üye ülkeleri komünist saldırganlık ve komplodan korumak için gerekli görülmüştür.⁶³

İki kutuplu sistemin yapısı içerisinde Doğu-Batı anlaşmazlığını emperyalist sistem olarak tanımladıkları sisteme karşı gelebilmek için bir araç olarak gören bağımsızlığını yeni kazanmış otoriter yapıda yönetimler de ortaya çıkmıştır. Bu devletler Sovyetler Birliği'ni, bağımsızlıklarına yönelik bir tehdit olarak tanımlamanın aksine Batı'dan taviz koparmak için yararlı bir araç olarak değerlendirmişlerdir.⁶⁴ Bağlantısızlık hareketi olarak bilinen bu anlayışın gelişmesinde liderlik rolünü Hindistan, Yugoslavya ve Mısır üstlenmiştir. Hareketin içindeki

⁶² Marc Dean Millot, *The Role of Deterrence in America's European Strategy* (Santa Monica: RAND Corporation, 1991), 4.

⁶³ A.E. Patrick Duffy, "The Present Viability of NATO, SEATO, and CENTO". *Annals of the American Academy of Political and Social Science* 372, no. 1 (1967): 34.; David, L. Snead, "Eisenhower's National Security Policies" *A Companion to Dwight D. Eisenhower* içinde, ed. Chester J. Pach (West Sussex, John Wiley & Sons, 2017), 312.

⁶⁴ Henry Kissinger, *Diplomasi* (Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2000), 581-582.

diğer Asya-Afrika devletleri arasında lider konumda bulunan bu devletler tarafsızlığı İsviçre ya da İsveç gibi uluslararası mecrada edilgen bir konumda bulunmak ve hiçbir bağlantıya girmemek şeklinde olumsuz değil, etkin yani olumlu biçimde yorumlamıştır.⁶⁵

1950'lerde Türkiye, Batı ittifakı içinde yer alarak NATO ve Bağdat Paktı/CENTO'ya katılmış, Mısır ise Bağlantısızlar grubunda yer almıştır. Bağdat Paktı'nın kuruluşu, ABD ve İngiltere tarafından olumlu karşılanmış, ancak Mısır bu antlaşmayı Arap Birliği'ne ihanet olarak değerlendirmiş ve tepki göstermiştir.⁶⁶ Mısır ile birlikte, Suriye ve Suudi Arabistan gibi Arap ülkeleri de paktı sömürgeci güçlerin bir adımı ve Batı ittifakı ile ortak hareket edenlerin bir girişimi olarak görmüştür.⁶⁷ Öte yandan, Ortadoğu bölgesinde Arap ülkelerinin de katılımıyla Sovyetler Birliği'nin olası bir girişimini engellemek amacıyla kurulan pakt kısa süre içerisinde Sovyetler Birliği ile bazı Arap ülkelerinin daha yakın ilişkiler kurmasına ve Sovyetlerin bölgeye hızlı ve etkin bir şekilde yerleşmesine neden olmuştur.⁶⁸ Bu gelişmeler Türkiye ve Mısır arasındaki ilişkilerin bozulmasına yol açmıştır.

Kanalın millileştirilmesi sonrasında Fransa ve İngiltere'nin sert söylemleri sadece Mısır'da değil diğer Arap devletlerinde de Batı karşıtı bir tutuma neden olmuştur. Arap devletleri bu anlaşmazlıkta Mısır'ın yanında olmayı tercih etmişlerdir. Buna ek olarak, Nasır da millileştirme kararı sonrası gelişmelerde Arapların artık emperyalistlere av olmayacağına dair söylemleriyle meselenin sadece İngiltere, Fransa ve Mısır'ın arasında olmadığı; tüm Arap camiasını kapsadığı imasında bulunmuştur.⁶⁹ Ayrıca Sovyet Rusya'da da Kruşçev, herhangi bir savaş durumunda Arap devletlerine yardımcı olacaklarını ve birçok gönüllünün

⁶⁵ Oral Sander, *Siyasi Tarih: 1918-1994* (Ankara: İmge Kitabevi Yayıncılık, 1996), 385.

⁶⁶ İsmail Soysal, "1955 Bağdat Paktı", *Bellekten* 55, no. 212 (1991): 204.

⁶⁷ Mehmet Fahri Daniş, "Türk Dış Politikasında Karar Alıcıların Orta Doğu Algısı: 1957-1958 Krizleri", *Türkiye Ortadoğu Çalışmaları Dergisi* 5, no. 2 (2018): 108.

⁶⁸ Ali Rıza Savaş ve Ahmet İşler, "Güvenlik ve Savunma Örgütü Olarak: Bağdat Paktı", *Akademik İzdüşüm Dergisi* 5, no. 2 (2020): 183.

⁶⁹ Zafer Gazetesi, 3 Ağustos 1956, 4.

savaşa katılacağını açıklamıştır.⁷⁰ Türkiye, 1955-1956 yılları arası dönemde Mısır'ın izlediği siyasetin Batı dünyası için bir tehdit unsuru yarattığını değerlendirmiştir. Örneğin, 5 Mayıs 1956 tarihinde Paris'te gerçekleşen NATO Atlantik Konseyi toplantısında Dışişleri Bakanı Fuat Köprülü ve yardımcısı Nuri Birgi, Ortadoğu'daki siyasi durumun sıkıntılı olmaya devam ettiğini belirtmiştir. Ayrıca aynı toplantıda Sovyet Rusya'nın yeni bağımsızlık kazanmış bazı bölge ülkelerinin duyarlılığından yararlanarak Ortadoğu ülkelerini bölmeye çalıştığını ve Mısır başta olmak üzere bazı ülkeler tarafından benimsenen siyasetin bölgedeki Rus siyasetine hizmet ettiğini iddia etmişlerdir.⁷¹

28 Kasım 1956 tarihinde gerçekleşen NATO toplantısında da Türkiye Dışişleri Bakan Vekili Ethem Menderes Ortadoğu'daki gelişmeler ile ilgili olarak Sovyetler Birliği'nin bölgedeki ülkelerin bağımsızlık ve ulusal egemenlik özlemlerini sonuna kadar kullanarak Süveyş Krizi'nden yararlandığını, Bağdat Paketi'ne saldırdığını ve gösterişli vaatlere başvurduğunu iddia etmiştir.⁷² Türk Hükümeti'nin bu toplantıda Ortadoğu ile ilgili gelişmeler hakkındaki görüşlerini belirtmesinin yanı sıra benzer görüşleri Türkiye Dışişleri Bakan Vekili Ethem Menderes, 10 Aralık 1956 tarihinde NATO'ya 'Ortadoğu'da NATO'nun Güneydoğu Kanadında Sovyet Tehdidi' başlıklı ayrı bir diplomatik notada da dile getirmiştir. Bu notada Türk Hükümeti, Nasır'ın politikasını irrasyonel ve megaloman olarak tanımlamış ve bu politikanın bölgede Rus nüfuzuna karşı bir zemin hazırladığını iddia etmiştir.⁷³ İlgili notada Türkiye, Nasır'ın Süveyş Şirketi'ne el koyma kararında Ruslar tarafından kışkırtıldığına dair hiçbir kanıt olmamasına rağmen, Mısır'ın Sovyet Rusya ile ilişkilerinin doğası gereği Moskova tarafından oldukça

⁷⁰ Ömer Osman Umar ve Turgay Murat, "Sovyet Rusya'nın Mısır Üzerinden Ortadoğu'ya Girişi", *Fırat Üniversitesi Orta Doğu Araştırmaları Dergisi* 7, no. 1 (2010): 125.

⁷¹ NATO, "Summary Record of a Meeting of the Council", 9.

⁷² NATO, "Summary Record of a meeting of the Council" (C-R (56) 61 No. 116, 1956): 13.

⁷³ NATO, "The Soviet Threat to the South Eastern Flank of NATO in the Middle East: Memorandum by the Turkish Delegation" (C-M (56) 139 no.568, 1956): 4.

cesaretlendirildiği çıkarımının yapılabılır olduğunu da belirtmiştir.⁷⁴

Bu bilgiler ışığında, neoklasik realist teorinin öngördüğü gibi, birincil belirleyici faktör olarak uluslararası sistemin iki kutuplu yapısının Türk dış politikasının hareket alanına ciddi anlamda maddi kısıtlamalar getirdiği ve Türk dış politikasının Süveyş krizine yönelik tepkisinde NATO, Bağlantısızlar Hareketi ve Bağdat Paktı gibi gücün uluslararası dağılımının birer yansıması olan bloklaşmaların önemli bir rol oynadığı gözlenmektedir. Nitekim ABD'den çevreleme politikası bağlamında aldığı askeri ve ekonomik yardımlar doğrultusunda Sovyetler Birliği'ne karşı güçlü bir savunma oluşturmak ve uluslararası düzlemde komünizme karşı yürütülen mücadeleyi desteklemek Türkiye'nin yüklendiği temel misyon olmuştur. Türkiye'nin 1950'li yılların başında Kore'ye asker göndermesi, Bağlantısızlar hareketi karşısında benimsediği tutumu, Ortadoğu'daki Arap ulusçuluğu yönündeki devinimleri uluslararası komünizmin bir parçası olarak değerlendirmesi gibi⁷⁵ Süveyş krizini de Batı bloğu perspektifinden değerlendirmek suretiyle gerek NATO'da gerekse Bağdat Paktı'nda yer almasının kendisine yüklediği sorumluluk ile hareket ettiği görülmektedir.

4.2. Süveyş Krizi Sürecinde Türk Dış Politikasını Etkileyen Yerel Faktörler

Türkiye'nin Süveyş krizi boyunca izlediği politika ve çözüm görüşmelerindeki tutumu üzerinde sadece sistemsel baskının değil, aynı zamanda bu baskının yerel düzeyde yorumlanmasını sağlayan araçların da etkisi vardır. Bu bakımdan Türkiye'nin 1950'li yılların konjonktüründe dış politik meseleleri Batı Bloku perspektifinden değerlendirmesinin ve bu perspektife aykırı nitelikteki anomalilerin ardında yatan ulusal motivasyonları da analiz etmek gerekmektedir. Zira, İkinci Dünya Savaşı'nı takiben ortaya çıkan iki kutuplu güç dağılımı,

⁷⁴ NATO, "The Soviet Threat", 4.

⁷⁵ Oral Sander, "Türkiye'nin Batı Bağlantısı: ABD ve Türkiye", *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi* 34, s. 1, (1979): 72-73.

Türkiye'nin kendisini hangi sebeplerle Doğu Bloku ya da Bağlantısızlar hareketi içerisinde değil, Batı Bloku içerisinde konumlandığına dair deterministik bir açıklama getirmemektedir. Diğer bir deyişle, tek başına sistemsel analiz Türkiye'nin süper güçler arasındaki rekabetçi ilişkide ne tür bir pozisyon alacağını ve Süveyş Krizi sürecinde ulusal çıkarlarını nasıl tanımlayacağını doğrudan belirleyecek bir niteliğe sahip değildir. Bu bakımdan sistemsel düzeydeki gelişmelerin Türk dış politikası yapıcılarını açısından hangi parametreler aracılığıyla yorumlandığı sistematik bir biçimde analiz etmek gerekmektedir.

Türkiye'nin İkinci Dünya Savaşı sonrasında kendisini Batı Bloku içerisinde konumlandırmasındaki motivasyonlarından birincisi Sovyetler Birliği'nin Montrö Sözleşmesi'ni gözden geçirme, Çanakkale Boğazı'nda üsler kurma ve Kars ve Ardahan'ı ele geçirme arzusunun gün yüzüne çıkmasıdır.⁷⁶ 1945 yılı sonrasında Sovyetler Birliği'nin söz konusu taleplerinden kaynaklanan kriz Türkiye'nin çok boyutlu bir dış politika sürdürme olasılığını ortadan kaldırmış; Türk dış politikası ABD'nin yönünü tayin ettiği ekseninde bir savrulma yaşamıştır. Çarlık Rusya'sı dönemini anımsatan tehditler, Türkiye'nin tarihsel güvenlik hassasiyetlerini harekete geçirmiş, Ankara'yı ABD'nin çıkarlarıyla uyumlu bir biçimde koşulsuz ve tek yönlü bir dış politika izlemeye mecbur bırakmıştır.⁷⁷ Türkiye'nin Sovyetlerden gelen askeri nitelikteki tehditleri caydıracak bir nükleer kapasiteye sahip olmadığı dikkate alındığında, 1954 yılında benimsenen kitlesel karşılık stratejisinin, Türkiye'nin savunma endişelerine cevap verecek nitelikte olduğu görülmektedir. NATO'ya girdikten ve kitlesel karşılık stratejisinin NATO tarafından benimsenmesinden sonra, Sovyetler Birliği'ne karşı güvenliğini sağlamanın rahatlığı içinde ABD ile askeri işbirliğine girişilmiş ve Türk toprakları, NATO ittifakı çerçevesi içinde bu devletin üslerine açılmıştır.⁷⁸

⁷⁶ Melvyn P. Leffler, "Strategy, Diplomacy, and the Cold War: The United States, Turkey, and NATO, 1945-1952", *The Journal of American History* 71, no. 4 (1985): 808.

⁷⁷ İsmail Köse, "Sovyetler Birliği'nin Türk Boğazlarıyla İlgili Talepleri: 1945-1946 Notaları", *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi* 74, s. 4 (2019): 1145.

⁷⁸ Ali L. Karaosmanoğlu, "Nükleer Stratejinin İlk On Yılı", *Ankara Üniversitesi SBF* 200

Türk dış politikasının Cumhuriyet'in kuruluşundan itibaren Batıcılık ve Statükoculuk olmak üzere iki temel sütun üzerinde yükselmesi de Süveyş krizindeki ulusal çıkar tanımlamasını biçimlendiren bir diğer birim düzeyindeki faktördür. Tarihsel boyut açısından Türkiye'nin Batıcı reformlarının Tanzimat, Jön Türk ve İttihat Terakki geleneğinden kaynaklandığı görülmektedir. Diğer yandan, entelektüel boyut açısından değerlendirildiğinde Türk modernleşmesinin ilham kaynağı olarak özü itibarıyla alt yapıda kapitalizm, üst yapıda laik ve demokratik yaşamı öngören Batı değerlerinin Türkiye'ye taşındığı görülmektedir. Cumhuriyetin kuruluş yıllarında Marksist düşüncenin etkisiz olması gibi faktörler de Türk entelektüellerin Batıcı anlayışı benimsemesini kolaylaştırmıştır. Statükoculuk konusunda ise vurgulamak gerekir ki, Türkiye Kurtuluş Savaşı sırasında Avrupa'daki ilk revizyonist ülke olmasına rağmen diğer bütün revizyonist ülkelerin aksine Cumhuriyet'ten sonra mevcut kazanımlarını sağlamlaştırmak gerektiğine inanmış ve kesin bir statükoculuk (anti-revizyonizm) politikasına yönelmiştir.⁷⁹

Türkiye'nin bu bakımdan Süveyş kanal krizi sürecinde ve kriz sonrasında izlediği dış politikada Batıcılık temelli dış politika geleneğinin izleri görülmektedir. Türkiye resmi makamları, kanalın millileştirilmesi ve İngiltere ve Fransa'nın müdahalesi ile ilgili vermiş olduğu demeçlerde Batı yönlü politikalarının değişmediğinin sinyallerini vermekten geri kalmamış, hatta Bağlantısızlar hareketini de eleştirmiştir. Bunun en açık örneği, Türkiye'nin ABD ve İngiltere ile kanalın millileştirilmesini ilk kınayan devletlerden biri olmasıdır. Bu karar ticari çıkarlar gözetilmeksizin Batılı ülkelerle ortak hareket etme isteği ile alınmıştır.⁸⁰ Türkiye'deki karar alıcıların açıklamalarında da bu durum dikkati çekmektedir. Örneğin, İngiltere'nin Ankara Büyükelçiliği'nden 8 Ağustos 1956 tarihinde İngiliz Dışişleri'ne gönderilen telgrafta Ankara

Dergisi 51, no. 1-4 (1996): 340.

⁷⁹ Baskın Oran, "Türk Dış Politikası: Temel İlkeleri ve Soğuk Savaş Ertesindeki Durumu Üzerine Notlar", *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi* 51, no. 1 (1996): 353-355.

⁸⁰ Baş, "Türkiye – Mısır İlişkileri", 251.

Büyükelçisi James Bowker'ın Menderes ile yaptığı görüşmede Menderes'in çözüm için İngilizlere destek vereceği belirtilmektedir.⁸¹ Bu açıklamaların bir benzerine de Birinci Londra Konferansı sonrasında 24 Ağustos 1956 tarihinde Türkiye konferans heyeti başkanı Genel Sekreter Büyükelçi M. Nuri Birgi ile Dulles arasında geçen görüşmelerde rastlanmaktadır. Görüşmede Dulles, Türkiye'nin konferansta sarf ettiği çabalar için teşekkürlerini iletirken; Birgi ise “...*müşterek gayelerimiz lehinde elimizden geleni yapmaya çalıştık.*” diyerek yapıcı ve uzlaştırıcı müdahale için asıl teşekkürün ABD Hükümeti'ne yapılması gerektiğini belirtmiştir.⁸² Bu noktada “*müşterek gayelerimiz lehinde*” davranmanın temelini Batıcılık geleneğine dayanan dış politikadan kaynaklandığını belirtmek gerekmektedir. Fatin Rüştü Zorlu'nun 17 Kasım 1956'da verdiği “...*Orta Doğu devletlerinin güvenliği, Bağdat Paktı ve NATO gibi kolektif güvenlik sistemlerine bağlanmakta yatmaktadır. Eğer Orta Doğu devletleri Bağdat Paktı'na girmiş olsalardı bugünkü durum ortaya çıkmazdı. İngiliz ve Fransız müdahalesi Mısır ve İsrail arasındaki çarpışmayı durdurması açısından bir amaca hizmet etmiş bulunmaktadır.*” şeklindeki demeci de bu politikanın bir başka örneği olarak sayılabilir.⁸³

Türkiye'nin kanalın millileştirilmesi sonrası gerçekleşen görüşmelerde ABD merkezli çözüm politikalarını takip etmesinin altında yatan bir diğer etken de Türk hükümetinin benimsediği ekonomi politikalarıdır. Diğer bir deyişle, Türkiye Sovyet tehdidinin yarattığı güvenlik endişesi ile birlikte gelen uluslararası ekonomik yardımlar sonrasında Batı ile ilişkilerini ilerletme ve Batı öncülüğündeki siyasi, askeri ve ekonomik girişimlere dahil olma üzerinden dış politika hedeflerini oluşturmuştur.⁸⁴ Sovyetler Birliği'nden kaynaklanan güvenlik tehdidi ve dış politikada yerleşik olan Batıcılık geleneğinin yanı sıra takip edilen ekonomi politikaları da Türkiye'nin kanal krizi boyunca izlediği politikayı

⁸¹ A.g.e., 257.

⁸² Türk Diplomatik Arşivleri (TDA) 502-24174-105960-1, (8 Ekim 1956): 2.

⁸³ Sander, *Türk-Amerikan İlişkileri*, 202-203.

⁸⁴ Hüseyin Bağcı, *Demokrat Parti Dönemi Türk Dış Politikası* (Ankara, İmge Kitabevi Yayıncılık, 1990), 7.

belirlemede etkili olmuştur. Özellikle, Londra'da gerçekleşen görüşmelerde Türkiye'nin Montrö sözleşmesini göz ardı ederek Süveyş Kanalı'nı Kullananlar Birliği'ne katılmak suretiyle Batının yanında yer alması hem Arapların hem de Bağlantısızlar Hareketi'nin gözünde ülkenin Batıcı kimliğini pekiştirmiştir.⁸⁵

DP iktidarı döneminde izlenen ekonomik politikaların Amerikan yardımına dayanması, yardımların karşılığını Ortadoğu'da Amerikan nüfuzunun pekişmesine yardımcı olarak ödeme sonucunu doğurmuştur. Türk Hükümeti'nin bölgeye yönelik temel politikası ABD'nin bölge gelişmelerine katılmasını sağlamak şeklinde belirlenmiştir.⁸⁶ ABD'den daha fazla yardım alma gereksinimi duyan DP hükümeti, ortaya çıkan bu yeni koşullarda Türkiye'nin coğrafi konumunu, Batı'ya bağlılığını ve bölgeyle olan tarihsel bağlarını öne çıkartarak Batı savunması için ne kadar vazgeçilmez olduğunu gösterme fırsatını bulmuştur.⁸⁷ Bunun en açık örneği Türkiye'nin Batı'nın bölgedeki temsilcisi rolünü üstlenip bölge ülkeleri ile Batı'nın ilişkilerini iyileştirme görevini üstlenmesidir. Bu kapsamda ortaya çıkan Ortadoğu Komutanlığı, Ortadoğu Savunma Örgütü ve Bağdat Paketi/CENTO girişimlerinde aktif olarak rol alınmıştır. Ancak Türkiye bu tür girişimlerin başarılı olabilmesi için ekonomik olarak desteklenmesi gerektiğini de her fırsatta dile getirilmiştir. Öte yandan Türk yetkililer de ikili olarak Amerikalı yetkililerle düzenli görüşmeler gerçekleştirmiş ve ekonomik yardımların sağlanması için girişimlerde bulunmuştur. Örneğin, ABD Başkanı Özel Asistanı Clarence Randall'ın ABD Hazine Bakanı G. Humphrey, Dışişleri Müsteşarı H. Hoover ve Uluslararası İşbirliği İdaresi Başkanı J. Hollister'a gönderdiği 26 Eylül 1956 tarihli mektupta çok sayıda Türk yetkilinin şehirde bulunduğu ve ekonomik yardımların durumunu öğrenmek için yoğun çaba sarf ettiklerini dile getirmiştir.⁸⁸ Mektupta

⁸⁵ Serbest, "Süveyş Kanalı'nın Ulusallaştırılması", 705-706.

⁸⁶ Danış, Türk Dış Politikasında Karar Alıcıların Orta Doğu Algısı", 103.

⁸⁷ Behçet Kemal Yeşilbursa, *The Baghdad Pact: Anglo-American Defence Policies in the Middle East, 1950 – 1959* (Londra ve New York: Frank Cass, 2005), 88.

⁸⁸ Foreign Relations of the United States, Soviet Union, Eastern Mediterranean, 1955-

Süveyş Krizi'nde özellikle Birinci Londra Konferansı'nda takip edilen politika ile ekonomik kaynakların devamlılığı konusunu ABD'nin de dikkate aldığı görölmektedir. Randall Türkiye'nin siyasi ve askeri açıdan Süveyş Krizi'nde sadık bir şekilde yardımda bulunduğunu ancak ekonomi politik açıdan IMF'nin tavsiyelerinden kaçmaya devam ettiği için bir ikileme kaldıklarını ve söz konusu dönemde Türkiye'ye ekonomik yardımın 1955 yılı ile aynı olacağına dair güvence vermekten başka çareleri olmadığı sonuca vardıklarını iletmiştir.⁸⁹

Türkiye'nin Süveyş krizi sürecinde benimsediği politika üzerindeki bir diğer etken de Türkiye'deki karar alıcıların, bölgesel politikaları karşısında Mısır'ı bir tehdit, Nasır'ı ise bölgesel liderlik bakımından bir rakip olarak görmesidir. İktidarının ilk yıllarından itibaren Demokrat Parti hükümetinin temel dış politika amacı ülke güvenliğini sağlamak şeklinde belirlenmiş ve bu amaç doğrultusunda yapılan girişimlerle NATO üyeliği sağlanmış ayrıca ABD ile ikili savunma anlaşmaları yapılmıştır.⁹⁰ Türkiye'nin NATO üyeliği sonrası Adnan Menderes, Ortadoğu bölgesinde yer alan ülkelerinin katılımıyla oluşturulacak savunma organizasyonlarıyla birlikte Sovyetleri çevreleme ve yayılmasını önleme amacı güden Amerikalı yetkililere bu hedefin ancak Türkiye ile sağlanacağını ve bölgesel ittifakta kemik unsurun Türkiye olduğunu dile getirmiştir.⁹¹ Bu duruma bağlı olarak Türkiye bölgesel gelişmeleri Menderes'in bu görüşü doğrultusunda yakından takip etmiş ve ulusal çıkarını bu görüş doğrultusunda tanımlayarak bölge ülkeleriyle ilişkiler kurmaya çalışmıştır. Nitekim Süveyş Krizi'nin bölgede yarattığı etki Nasır'ı Arap devletleri nezdinde liderlik pozisyonuna taşımıştır.⁹² Bu durum Menderes'in Bağdat Paktı ile ulaşmak istediği liderlik hedefine engel olmuştur.

1957, XXIV, doc.347.

⁸⁹ FRUS, XXIV, 347.

⁹⁰ Ercüment Yavuzalp, *Menderes'le Anılar* (Ankara, Bilgi Yaynevi, 1991), 70.

⁹¹ Soysal, "1955 Bağdat Paktı", 183.

⁹² Feyza Nur Atabay Öztürk, "Küçük Devlet Neden Süper Güç İttifakından Ayrılır? Soğuk Savaş Dönemi Irak, Mısır ve İran Örnekleri" *Türkiye Ortadoğu Çalışmaları Dergisi* 7, no. 2 (2020): 80.

Türkiye kanalın millileştirilmesi öncesinde de kanal ile ilgili gelişmeleri yakından takip etmiş; kanalın kullanımı hakkında endişelerini birçok kez dile getirmiştir. Süveyş Kanalı meselesinin Türkiye için önemine 1953 tarihinde gerçekleşen Dulles – Menderes görüşmelerinde rastlamak mümkündür. Söz konusu görüşmede Menderes, İngiltere ve Mısır arasındaki Süveyş Kanalı üssünün yalnız bu iki ülke arasındaki bir sorun olarak tanımlanamayacağını, konunun Türkiye için de yaşamsal olduğunu ve İngiltere'nin bu stratejik noktadaki kanalın koruyucusu olarak kalmasının hür dünyanın savunması için gerekli olduğunu ifade etmiştir.⁹³ Ayrıca İngiltere ve Mısır arasında 27 Temmuz 1954 yılında imzalanan ve savaş zamanında Süveyş Kanalı üssünün kullanımını oluşturan anlaşmanın içeriğine göre Türkiye'ye yönelik doğrudan veya tehdit yoluyla saldırı durumunda Süveyş'teki üssünü kullanma hakkına sahip olacaktır.⁹⁴ Bu durum Sovyetler sebebiyle ulusal güvenliğinin tehdit altında olduğunu hisseden Türkiye için önemli bir güvence olmuştur. Nasır'ın millileştirme kararı ise Türkiye'deki karar alıcılar tarafından bu güvenceyi ortadan kaldıran bir durum olarak algılanmıştır. DP döneminin ilk yıllarından itibaren Türk dış politikasında karar alıcıların önemli bir rol oynadığı görülmektedir. Bunun en açık örneği, Türk ordusunun savaşa katılma veya barışı sağlama yetkisi Anayasa'ya göre sadece TBMM'de bulunmasına rağmen DP Hükümeti'nin Kore Savaşı'na asker gönderme kararını TBMM'ye başvurmadan alması; bunun üzerine muhalefetten gelen itirazlar karşısında da Menderes'in ülkenin çıkarlarının bu kararda yattığını belirterek ilgili kararı olası bir saldırı karşısında nasıl mücadele edilmesi gerektiğinin bir örneği olarak tanımlamasıdır.⁹⁵ Benzer bir durum Süveyş Krizi sürecinde de kendisini belli etmiş; DP Hükümeti karar alıcılarının Nasır ile girdiği çekişme takip edilen dış politika üzerinde etkili olmuştur. Örneğin, Menderes'in Bağdat Paketi aracılığıyla Ortadoğu'da etkin rol oynama amacı karşısında

⁹³ Soysal, "1955 Bağdat Paketi", 183.

⁹⁴ Foreign Relations of the United States, The Near and Middle East Part 2, 1952-1954, IX, doc.1348.

⁹⁵ Bağcı, *Türk Dış Politikası*, 28-29.

Nasır'ın kriz ile beraber artan popüleritesi; Arap dünyasındaki Irak-Mısır rekabetinde Türkiye'nin Irak'ı desteklemesi ve Nasır'ın Yunanistan ile ilişkilerini geliştirmesi gibi gelişmeler ortaya çıkarmış; bu durum Türkiye'nin kriz sürecindeki politik duruşunu direkt olarak etkilemiştir.⁹⁶ İngiliz ve Fransız güçlerinin Mısır'a müdahalesi sonrası Türkiye'nin bir yandan ABD'nin yanında yer alırken diğer yandan İngiltere'ye geri çekilme çağrısı konusunda isteksiz olması da karar alıcıların Ortadoğu bölgesindeki elini güçlendirme çabasının bir göstergesidir. Örneğin, Türkiye'nin Londra Büyükelçisi ve İngiliz Dışişleri Bakanlığı sekreteri arasında İngiltere Dışişleri Bakanlığı'nda 30 Ekim 1956 tarihinde gerçekleşen görüşmede Türk tarafının Nasır'ın tehlikeli bir çılgına dönüştüğüne ve yapılan harekatta İngilizlerin haklı olduğuna değindiği belirtilmiştir.⁹⁷

Menderes, Mısır'ın yaşanan gelişmeler sonrasında Ortadoğu bölgesinde siyasi rekabet gücünün arttığını düşünerek bölgesel rekabette güç kazanabilmek için ABD'nin pakta katılması gerektiğine inanmıştır. Bu doğrultuda konuyu 9 Kasım 1956 tarihinde Tahran'da gerçekleşen Bağdat Paktı toplantısında dile getirmiştir. Toplantı ile ilgili ABD Tahran Büyükelçisi Selden Chapin'in ABD Dışişleri'ne gönderdiği telgrafta Menderes'in ABD'nin bu zamana kadar Bağdat Paktı'na katılmama nedenlerini anladığını ancak bu durumun artık geçersiz olduğunu düşündüğünü açıkladığını iletmiştir.⁹⁸ Menderes'e göre ABD'nin İsrail'in Mısır'a saldırısı ve bölgesel genişleme iddialarıyla ilgili olarak artık toprak bütünlüğünü garanti etme yükümlülüğü ortadan kalkmıştır. Menderes ayrıca, ABD kamuoyunun artık Bağdat Paktı'na bağlılık konusunda isteksiz olmayacağını ve komünist safta yer alan Mısır ve Suriye'nin yatıştırılmasının gerekli olmadığını da belirtmiştir. Bütün bunlar, komünist olmayan Arap uluslarının pakta katılmaya teşvik edilmesi için nedenler olarak sıralanırken; Bağdat Paktı'nın NATO ve SEATO arasındaki temel bağlantı olduğu düşüncesiyle ABD'nin neden

⁹⁶ Sever, "A Reluctant Partner of the US", 127.

⁹⁷ Baş, "Türkiye – Mısır İlişkileri", 270.

⁹⁸ Foreign Relations of the United States, Near East Region; Iran; Iraq, 1955-1957, XII, doc.137.

Bağdat Paktı'na resmi bağlılığını ertelediğini anlayamadığını da dile getirilmiştir.⁹⁹ 10 Aralık 1956 tarihindeki NATO toplantısında da Ethem Menderes, Ortadoğu ile ilgili gelişmeler sonrasında artan Sovyet tehlikesinin altını çizirken Nasır'ın izlediği politikanın irrasyonel ve megaloman bir politika olduğunu dile getirmiştir.¹⁰⁰

Bu bilgiler ışığında, neoklasik realist teorinin öngördüğü gibi Türkiye'nin askeri güvenlik ve ekonomik teşvik ihtiyacı, ulusal çıkar tanımlamasında Batıcılık anlayışının rolü, Türk kamuoyundaki komünizm karşıtlığı, Menderes'in bölgesel liderlik rolü ve üst düzey Türk karar alıcıların tehdit algısı gibi yerel faktörlerin sistemsal baskının yorumlanmasında göz ardı edilemeyecek ölçüde önemli bir ara değişken rolü oynadığı dikkati çekmektedir. Bu faktörler Türkiye'nin Süveyş krizi boyunca sistemsal sınırlandırmalardan tamamen bağımsız bir politika yürütmemekle birlikte, hangi bölgesel ittifakın bir üyesi olarak hareket etmesi gerektiği konusunda belirleyici olmanın da ötesinde ilgili krizde ABD, İsrail, Fransa, İngiltere ve diğer Bağdat Paktı üyeleri devletler ile hangi noktalarda fikir birliği içerisinde olduğu, hangi noktalarda ise ayrıştığını anlama ve açıklama konusunda da yol gösterici olmuştur.

5. Sonuç

Türkiye'nin Süveyş krizi sürecindeki dış politikasının neoklasik realizm teorisi çerçevesinde analiz edildiği bu çalışmada biri sistemsal, diğeri de yerel düzey olmak üzere iki farklı analiz düzeyi kullanılmış ve her bir analiz düzeyi açısından yapılan incelemede dış politika davranışına etki eden faktörler konusunda önemli bulgulara ulaşılmıştır.

Sistemsal düzeyde yapılan incelemede, Türkiye'nin kriz sürecinde içerisinde konumlandığı dış politik ortamın krize yönelik keskin manevralar gerçekleştiremeyecek ve pragmatik davranamayacak ölçüde kısıtlayıcı bir yapıda olduğu görülmektedir. Bu bakımdan küresel düzeyde ideolojik rekabete dayalı iki kutuplu sistemde Türkiye'nin SSCB liderliğindeki komünist blok karşısında yer alan Batı blokunda konumlanmış olması, Süveyş krizinde ABD'nin krize yönelik

⁹⁹ FRUS, XII, 137.

¹⁰⁰ NATO, "The Soviet Threat", 4.

tutumundan önemli ölçüde ayrışan bir dış politika izlemesini güçleştirmiştir. Nitekim Sovyetlerin nükleer caydırıcılığı karşısında ABD'nin desteğini alamayarak Süveyş bölgesinden askeri varlığını çekmek zorunda kalan Büyük Britanya'ya yönelik olarak Türkiye'nin tutumu, ABD'nin Büyük Britanya'nın Ortadoğu bölgesindeki tarihsel nüfuzunu yeniden canlandırma girişimine son vermeye dayalı politikası ile uyum içerisinde olmuştur. Türkiye'nin bölgesel düzeyde de ABD'nin Sovyetlere yönelik çevreleme politikasının Ortadoğu bölgesindeki bir yansıması olan Bağdat Paktı üyeliğinden kaynaklanan bir sorumluluk ile hareket ettiği görülmektedir. Başta Mısır ve Suriye olmak üzere Arap devletlerinin Bağdat Paktı'nı Batı sömürgeciliğinin bir parçası olarak değerlendirmelerine rağmen, Türkiye'nin Ortadoğu devletlerinin güvenliğinin Bağdat Paktı gibi kolektif güvenlik sistemlerine bağlanmakta yattığını savunduğu görülmüştür. Gerek Bağdat Paktı üyesi olmasına rağmen Büyük Britanya'nın Süveyş kanalına askeri müdahalesine yönelik gerekse de Bağdat Paktı'ndan endişe duyan Arap devletlerine yönelik mesafeli tutumu Türkiye'nin Süveyş krizi sürecinde bölgesel çıkar tanımlamasını Sovyetleri güneyden çevrelemenin bir aracı olan Bağdat Paktı'nın temel misyonuna uygun bir biçimde oluşturduğunu göstermektedir. Bu bakımdan uluslararası sistemin Soğuk Savaş dönemine özgü yapısının Türkiye'nin Süveyş krizine yönelik dış politikasında büyük ölçüde belirleyici bir rol oynadığı görülmektedir.

Yerel düzeyde ise, salt sistemsel ve dolayısıyla devletlerin ve karar alıcıların niteliklerini soyutlayıcı bir anlayışın, maddi güç ilişkilerinin spesifik bir dış politika davranışıyla deterministik bir biçimde ilişkilendirilmesini mümkün kılmaması gerçeğinden hareketle, ulusal güvenliğe yönelik tehditler, benimsenen ideoloji temelindeki dış politika geleneği, ekonomik faktörler ve liderlerin kişisel motivasyonları gibi yerel faktörler de analize dahil edilmiştir. Bu bakımdan ilk olarak, sistemsel düzeyde ortaya çıkan uluslararası tehditlere rasyonel bir biçimde yanıt verebilecek nitelikteki askeri kapasite ihtiyacının, Türkiye'yi, Sovyetlerden gelen askeri tehditleri caydırabilecek bir ittifak olarak NATO'nun stratejik planlamaları çerçevesinde hareket etmeye yönelttiği görülmektedir. İkinci olarak, Türk dış politikası geleneğindeki

Batıcılık anlayışının Türkiye'nin Süveyş krizi sürecinde Batılı aktörler ile işbirliği içerisinde hareket etmesinde önemli bir rol oynadığı görülmektedir. Üçüncü olarak, potansiyel Sovyet saldırganlığına karşı koyabilmek için politik istikrar ve askeri gücün temeli olarak ABD tarafından öngörülen güçlü bir Batı Avrupa ekonomisi inşa etmeye yönelik adımların Türkiye'nin izlediği ekonomi politikalarının Amerikan yardımına dayandırılmasında bir fırsat olarak değerlendirildiği görülmektedir. Dördüncü olarak, Menderes'in kişisel düzeyde Nasır'ı bir bölgesel rakip olarak değerlendirmesi çerçevesinde Türkiye'nin Orta Doğu'daki Arap devletleri nezdinde lider ülke imajını sürdürme çabasının da Süveyş krizi sürecinde Türk dış politikasının yaşadığı savrulmaları açıklamada önemli bir faktör olduğu görülmektedir. Nitekim Türkiye'nin kriz süresince ABD'nin yanında yer almakla birlikte İngiltere'ye geri çekilme çağrısı konusunda isteksiz olması gibi faktörler Ortadoğu bölgesindeki söz konusu liderlik arayışının bir göstergesi olmuştur.

Sonuç olarak, hem sistemselsel hem de yerel faktörler düzeyinde bir analiz gerçekleştirilen bu çalışmada, neoklasik realist teorinin öngördüğü biçimde, Süveyş krizinin yaşandığı yıllarda Türk dış politikasındaki ana belirleyicinin uluslararası sistemin iki kutuplu yapısı olduğu; Süveyş krizinin tanımlanması ve krize yönelik politika geliştirilmesinde sistemselsel etkilerin zorunlu kıldığı davranışın aksi yönünde olan son derece sınırlı bazı anomali işaretleri söz konusu olsa da ilgili politikanın günün sonunda ABD liderliğindeki Batı bloku içerisinde olmanın sorumluluğundan kaynaklanan, sistemselsel zorunluluklar ile uyumlu bir çizgiye oturduğu değerlendirilmektedir. Çalışmanın bu bulgusu literatürdeki çalışmaların Süveyş krizine yönelik Türk dış politikasına ilişkin temel argümanları ile örtüşmektedir. Çalışma, literatürde üzerinde durulan politik tutum değişikliğinin mevcudiyetini teyit etmekte; diğer yandan söz konusu politik tutumdaki değişimin nedenlerini derinlemesine kavrayabilmek bakımından yerel dinamiklerin inşa edici eğilimleriyle sistemselsel dinamiklerin bu eğilimleri sınırlandırıcı niteliğini sentezleyen bir sistematik açıklama metodu kullanarak ilgili literatürü revize etmiş bulunmaktadır.

Kaynakça

Alanoğlu, Hatice. *The Times Gazetesine Göre Demokrat Parti Dış Politikası*. İstanbul: Urzeni Yayınevi, 2020.

Aldrich, Winthrop W. “The Suez Crisis: A Footnote to History” *Foreign Affairs* 45, no. 3 (1967): 541-552.

Atabay Öztürk, Feyza Nur. “Küçük Devlet Neden Süper Güç İttifakından Ayrılır? Soğuk Savaş Dönemi Irak, Mısır ve İran Örnekleri” *Türkiye Ortadoğu Çalışmaları Dergisi* 7, no. 2 (2020): 61-97.

Bağcı, Hüseyin. *Demokrat Parti Dönemi Türk Dış Politikası*. Ankara: İmge Kitabevi Yayıncılık, 1990.

Baş, Arda. “Demokrat Parti Dönemi Türkiye – Mısır İlişkileri”. Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi, 2015.

Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi Resmi Kayıtları (31 Ekim 1956) 751. Toplantı. <https://digitallibrary.un.org/record/633325?ln=en>

Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi Raporu –“The Palestine Question: Steps for the Immediate Cessation of the Military Action of Israel in Egypt” (S/3713/Rev.1, 30 Ekim 1956) http://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%7B65BFCF9B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%7D/s_3713_rev_1.pdf

Birleşmiş Milletler Kararnamesi 119 (31 Ekim 1956) <https://digitallibrary.un.org/record/112090>

Birleşmiş Milletler Kararnamesi 997 (2 Kasım 1956) <https://digitallibrary.un.org/record/617455?ln=en>

Danış, Mehmet Fahri. “Türk Dış Politikasında Karar Alıcıların Orta Doğu Algısı: 1957-1958 Krizleri” *Türkiye Ortadoğu Çalışmaları Dergisi* 5, no.2 (2018): 93-126.

Dueck, Colin. “Neoclassical Realism and the National Interest: Presidents, Domestic Politics, and Major Military Interventions” içinde *Neoclassical Realism, The State, And Foreign Policy*, ed. S. E. Lobell, N. M. Ripsman, J. W. Taliaferro, 139-169. Cambridge: Cambridge University Press, 2009.

Duffy, A.E. Patrick. "The Present Viability of NATO, SEATO, and CENTO". *Annals of the American Academy of Political and Social Science* 372, no.1 (1967): 33-39.

Dyson, Tom. *Neoclassical Realism and Defence Reform in Post-Cold War Europe*. Hampshire: Palgrave Macmillan, 2010.

Fırat, Melek ve Kürkçüoğlu, Ömer. "1945-1960 Arap Devletleriyle İlişkiler" içinde *Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşı'ndan Bugüne Olgular, Belgeler ve Yorumlar C.I*, ed. Baskın Oran, 615-635. İstanbul: İletişim Yayınları, 2001.

Foreign Relations of the United States, The Near and Middle East Part 2, 1952-1954, IX.

Foreign Relations of the United States, Near East Region; Iran; Iraq, 1955-1957, XII.

Foreign Relations of the United States, Arab-Israeli Dispute, 1957, XVII.

Foreign Relations of the United States, Suez Crisis, July 26–December 31, 1956, 1955–1957, XVI.

Foreign Relations of the United States, Soviet Union, Eastern Mediterranean, 1955-1957, XXIV.

Foulon, Michiel. "Neoclassical Realism: Challengers and Bridging Identities". *International Studies Review*, no. 17 (2015): 635-661.

Gönlübol, Mehmet ve Ülman, Haluk. "Birleşmiş Milletler Kuvveti; Süveyş ve Kongo Olayları" *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi* 1, no.1 (1961): 141-168.

Gönlübol, Mehmet, v.d., *Olaylarla Türk Dış Politikası*. Ankara:Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları: 558. 1987.

Karaosmanoğlu, Ali L. "Nükleer Stratejinin İlk On Yılı". *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi* 51, no. 1-4 (1996): 323-346.

Kissinger, Henry. *Diplomasi*. çev. İbrahim H. Kurt. 2. Baskı. Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2000.

Kitchen, Nicholas. "Systemic Pressures and Domestic Ideas: A neoclassical Realist Model of Grand Strategy Formation". *Review of International Studies* 36, no. 1 (2010): 117-143.

Koepsell, David ve Stankova, Katerina. “Non-Proliferation Regimes, Immoral and Risky: A Game-Theoretic Approach”. *International Journal on World Peace* 29, no. 2 (2012): 63-83.

Köse, İsmail. “Sovyetler Birliği’nin Türk Boğazlarıyla İlgili Talepleri: 1945-1946 Notaları”. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi* 74, no. 4 (2019): 1125-1148.

Leffler, Melvyn P. “Strategy, Diplomacy, and the Cold War: The United States, Turkey, and NATO, 1945-1952”. *The Journal of American History* 71, no. 4 (1985): 807-825.

Lucas, W. Scott. “Redefining the Suez 'Collusion'” *Middle Eastern Studies* 26, no.1 (1990): 88-112.

Matthews, Robert O. “The Suez Canal Dispute: A Case Study in Peaceful Settlement”. *International Organization* 21, no.1 (1967): 79-101.

Millot, Marc Dean. *The Role of Deterrence in America’s European Strategy*. Santa Monica: RAND Corporation, 1991.

NATO, “Summary Record of a Meeting of the Council” (C-R (56) 23 no.559, 1956).
https://www.nato.int/archives/committee_of_three/2_reference.pdf

NATO, “Summary Record of a meeting of the Council” (C-R (56) 61 No. 116, 1956). https://archives.nato.int/uploads/r/null/2/6/26662/C-R_56_61_ENG.pdf

NATO, “The Soviet Threat to the Southeastern Flank of NATO in the Middle East: Memorandum by the Turkish Delegation” (NATO C-M (56) 139 no.568, 1956).
https://archives.nato.int/uploads/r/null/2/6/26263/C-M_56_139_ENG.pdf

Oran, Baskın. “Türk Dış Politikası: Temel İlkeleri ve Soğuk Savaş Ertesindeki Durumu Üzerine Notlar”. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi* 51, no. 1 (1996): 353-370.

Pearson, Jonathan. *Sir Anthony Eden and the Suez Crisis: Reluctant Gamble*. New York: Palgrave Macmillan, 2003.

Pipes, Richard. “Why the Soviet Union Thinks It Could Fight and Win a Nuclear War”. *Commentary* 64, no. (1977): 21-34.

Rathbun, Brian. "A Rose by Any Other Name: Neoclassical Realism as the Logical and Necessary Extension of Structural Realism". *Security Studies* 17 (2008): 294-321.

Ripsman, Norrin M., Jeffrey W. Taliaferro, ve Steven E. Lobell. *Neoclassical Realist Theory of International Politics*. New York: Oxford Academic, 2016.

Ripsman, Norrin M. "Neoclassical Realism and Domestic Interest Groups" *Neoclassical Realism, The State, And Foreign Policy* içinde, ed. S. E. Lobell, N. M. Ripsman, J. W. Taliaferro, 139-169. Cambridge: Cambridge University Press, 2009.

Rose, Gideon. "Neoclassical Realism and Theories of Foreign Policy". *World Politics* 51, no.1 (1998): 144-172.

Sander, Oral. "Türkiye'nin Batı Bağlantısı: ABD ve Türkiye". *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi* 34, no. 1 (1979): 63-86.

Sander, Oral. *Siyasi Tarih: 1918-1994*. 5. Baskı, Ankara: İmge Kitabevi Yayıncılık, 1996.

Sander, Oral. *Türk-Amerikan İlişkileri 1947-1964*. Ankara: İmge Kitabevi Yayıncılık, 2016.

Savaş Ali Rıza ve İşler, Ahmet. "Güvenlik ve Savunma Örgütü Olarak: Bağdat Paktı." *Akademik İzdüşüm Dergisi* 5, no. 2 (2020): 183-195.

Schweller, Randall L. "Unanswered Threats: A Neoclassical Realist Theory of Underbalancing". *International Security* 29, no.2 (2004): 159-201.

Serbest, M. Bürkan. "Süveyş Kanalı'nın Ulusallaştırılması Sorunu ve Süveyş Bunalımı" *MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi* 6, no.4 (2017): 689-711.

Sever, Ayşegül. "A Reluctant Partner of the US over Suez? Turkey and he Suez Crisis" *Reassessing Suez 1956: New Perspectives on the Crisis and its Aftermath* içinde, ed. Simon C. Smith, 123-132. Londra: Routledge, 2013.

Smith, Nicholas R. "A Theoretical Framework for the Analysis of EU-Russian Interaction in Ukraine: A Neoclassical Realist-Inspired

Approach” *EU-Russian Relations and the Ukraine Crisis* içinde, ed. Nicholas R. Smith, 11-31. Northampton: Edward Elgar Publishing, 2016.

Snead, David L. “Eisenhower’s National Security Policies” *A Companion to Dwight D. Eisenhower* içinde, ed. Chester J. Pach, 308-326. West Sussex: John Wiley & Sons, 2017.

Soysal, İsmail. “1955 Bağdat Paktı” *Belleten* 55, no. 212 (1991): 179-238.

Sönmezoğlu, Faruk. *Soğuk Savaş Döneminde Türk Dış Politikası 1945-1991*. İstanbul: Der Yayınları, 2016.

Taliaferro, Jeffrey, W. “Security Seeking Under Anarchy: Defensive Realism Revisited”, *International Security* 25, no. 3 (2000): 128-161.

Türk Diplomatik Arşivleri (TDA) 502-24174-105960-1, (8 Ekim 1956).

Ulus Gazetesi.

Umar, Ömer Osman ve Murat, Turgay. “Sovyet Rusya’nın Mısır Üzerinden Ortadoğu’ya Girişi” *Fırat Üniversitesi Orta Doğu Araştırmaları Dergisi* 7, no. 1 (2010): 119-144.

Wagner, R. Harrison. “What was Bipolarity?” *International Organization* 47, no.1 (1993): 77-106.

Yavuzalp, Ercüment. *Menderes’le Anılar*. Ankara: Bilgi Yayınevi, 1991.

Yeşilbursa, Behçet Kemal. *The Baghdad Pact: Anglo-American Defence Policies in the Middle East, 1950 – 1959*. Londra ve New York: Frank Cass, 2005.

Zafer Gazetesi.

Extended Abstract

This study examines the factors of Turkey's Foreign policy during the Suez Crisis in 1956. In this context, the study adopts neoclassical realism proposed by Gideon Rose as the theoretical framework. The theory is not only based on the structure of the international system, like the neorealist theory but also argues that developments in domestic politics are also influential in determining foreign policy. In neoclassical realist theory, the pressure created by the international system is transformed into a foreign policy output through the filter of local factors. From this point of view, this study argues that Turkey's foreign policy during the Suez Crisis was determined not only by systemic pressure but also by interpreting this pressure through local factors.

The nationalization of the Suez Canal by Egyptian leader Nasser in 1956 to finance the Aswan Dam was perceived as a security threat in the Western world due to its impact on the balance of power in the Mediterranean and the economic connection between the Indian Ocean and Europe. Two conferences were held in London to discuss the canal's status, but Egypt did not accept the decisions taken. In response to a joint plan by Israel, France, and Britain, Israel launched an operation against the Sinai Peninsula. Britain and France intervened in Egypt when Egypt did not respond positively to their ultimatum. Afterward, the states involved in the conflict were called to a ceasefire at the UN General Assembly, but Britain and France did not accept the call.

Although Turkey was not a party to the crisis, it was affected by the crisis due to its active policies in the Western world and its role in the Middle East through the Baghdad Pact. Turkey viewed the nationalization of the Suez Canal by Egypt as a security threat, which could result in Soviet control of the canal. Turkey participated in both conferences organized in London and took an active role in the search for a peaceful solution. It was one of the organizers of the Five State Plan that emerged after the decision taken at the first London Conference. It also officially participated in the Union of Suez Canal Users, which was decided at the second London Conference, although it did not trade through the canal.

After the intervention of Britain and France, Turkey, which followed a quieter policy compared to other countries in the region, cut diplomatic relations with Israel, withdrew its ambassador, and left only an ambassador's deputy in order not to alienate the Baghdad Pact allies and Muslim societies which is against Israel. In the NATO meeting after the crisis, it was argued that Nasser's action was irrational and provoked by the Russians.

In this study, Turkey's policy during the crisis is analyzed primarily through the bipolar system based on ideological divisions and regional alliances positioned with this system, as well as the nuclear arms race and ideological competition. Turkey's policy was affected by the competitive environment led by the US-Soviet Union and had to act within a limited room for maneuver. Secondly, the strategic culture and ideological structure adopted within domestic factors, national economic factors, interests and threat perceptions of decision-makers, and historical rivalry relations were analyzed. The established foreign policy culture in Turkey is based on Western tradition. Since Turkey defined its national interest in parallel with the West in the policies it pursued in this context, it supported an international management plan different from the policy it pursued on its issue of the Turkish Straits. In addition, its economic dependence on the continuity of foreign aid has been another determining factor. The regional leadership rivalry with Egypt and the fact that Egypt was under Soviet influence and thus posed a security threat to Turkey were also local factors.